

MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCANDA İDMANIN HƏRBİ-TEXNİKİ NÖVLƏRİNİN İNKİŞAF YOLLARI

dos. S.K. Sadıqov, prof. Y.N. Quliyev

Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyası
sadig.sadigov@sport.edu.az, yusif.guliyev@sport.edu.az

Nəşr tarixi

Qəbul edilib: 01 oktyabr 2021

Dərc olunub: 27 oktyabr 2021

© 2021 ADBTİA Bütün hüquqlar qorunur

Annotasiya. Məqalədə müstəqillik illərində Azərbaycanda idmanın hərbi - texniki növlərinin inkişaf yolları, hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsinin vəzifələri, mahiyyəti, əhəmiyyəti, Azərbaycan dövlətinin mənafeyini qorumaq, Azərbaycan vətəndaşlarının vəzifəsi, gənc nəslin Vətənin Müdafiəsinə hazırlanması, Silahlı Qüvvələrdə müxtəlif texnikanın geniş tətbiq olunması, gənclərin asudə vaxtda texniki və hərbi-texniki idman məşğələlərinə kütləvi surətdə cəlb olunması, könüllü Hərbi-Vətənpərvərlik Texniki və İdman Cəmiyyətinin (KHVTİC) əlaqələri, Azərbaycan orqanları tərəfindən müdafiə təşkilatlarının fəaliyyəti, KHVTİ-nin rayon, şəhər komitələrinin gənclər təşkilatları ilə birlikdə baxış-müsabiqələri, hazırda ölkəmizdə KHVTİ idman təşkilatlarının idman bazaları, hərbi-texniki idmanın kütləviliyinin inkişafı problemi, kadrların hazırlanması məsələsi, gənclərin Silahlı Qüvvələrdə xidmət etməyə hazırlaşdırma məsələləri, xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin gənclərin fiziki və əqli sağlamlığına dövlət qayğısının vacibliyi haqqında və başqa problemlər şərh edilmişdir.

Açar sözlər: *atıcılıq, təyyarə, vertolyot, avtomobil, motosiklet, motorlu qayıq, paraşüt, radio idmanı, aviasiya, avtomobil, gəmi modelçiliyi, planerçilər, motorlu qayıqçılar, kartinqçilər.*

Hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsi vəzifələrinin əhəmiyyəti Azərbaycan Konstitusiyasında da qeyd edilmişdir. Konstitusiyadan, məlum olduğu kimi, Azərbaycan Vətəninə müdafiə etmək dövlətin ən mühüm funksiyası, bütün xalqın işi, Azərbaycanın hər bir vətəndaşının müqəddəs borcu kimi müəyyən edilmişdir. Azər-

baycan dövlətinin mənafeyini qorumaqda, onun qüdrət və nüfuzunun möhkəmlənməsinə kömək etməkdə Azərbaycan vətəndaşlarının vəzifəsi aydın göstərilmişdir [1].

İdmanın texniki və hərbi-tətbiqi növlərinin hər vasitə ilə inkişaf etdirilməsi hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsinin gənclərin öz asudə vaxtını məzmunlu keçirməsinin mühüm vasitələrindən biridir. İdmanın bu növləri oğlan və qızların nəinki fiziki cəhətdən bərkiməsində, həm də onların fəal həyat mövqeyinin, əxlaqi-iradi keyfiyyətlərinin formalaşmasında, gənc nəslin Vətənin müdafiəsinə hazırlanmasında böyük rol oynayır [2].

İdmanın hərbi-tətbiqi, texniki növləri cəsarətli, güclü və mərd adamların bu idmanı XXI əsrin idmanı adlandırılır. Burada adından nəinki zərəklilik, güc, vəziyyətdən əlüstü çıxmaq qabiliyyəti, həm texniki növlərinin xalq təsərrüfatı, müdafiə və aparatları idarə etmək bacarığı tələb olunur.

İndi, elmi-texniki inqilab həyatın bütün sahələrinə öz miqyasına, gücünə və dərinliyinə görə görünməmiş təsir göstərdiyi bir zamanda idmanın hərbi-texniki növlərinin xalq təsərrüfatı, müdafiə və tərbiyəvi əhəmiyyəti xüsusilə artırmışdır. Xalq təsərrüfatının bütün sahələrində, Silahlı Qüvvələrdə müxtəlif texnikanın geniş tətbiq olunması, bu texnikaya yiyələnmək, onu idarə etmək, ondan maksimum səmərə götürmək iqtidarında olan adamların kütləvi surətdə hazırlanmasını tələb edir. Gənclərin asudə vaxtda texniki və hərbi-texniki idman məşğələlərinə kütləvi surətdə cəlb olunması cəsur adamların hazırlanmasına xeyli dərəcədə kömək edir.

Atıcılıq, təyyarə, vertolyot, avtomobil, motosiklet, motorlu qayıq, paraşüt, radio idmanı, aviasiya, avtomobil və gəmi modelçiliyi, texniki idmanın başqa növləri ilə məşğələlər gənclərə texnikaya məhəbbət, ona ustalıqla yiyələnmək bacarığı aşılayır, yaradıcılıq fikrini inkişaf etdirir, əmək vərdişlərini formalaşdırır.

Bu məşğələlər həmçinin kollektivçilik və yol-daşcasına qarşılıqlı yardım, ictimai borca məsuliyyətli münasibət kimi mühüm mənəvi keyfiyyətlər tərbiyə edir.

Mərdlik, şücaət, qələbəyə nail olmaq əzmi, məqsədyönlü, möhkəm xarakter, intizamlılıq kimi əxlaqi-iradi keyfiyyətlər hər bir adama, hərbi qulluqçuya isə xüsusən zəruridir. Demək olar heç bir başqa idman deyil, məhz hərbi-texniki idman insanın bu nəcib keyfiyyətlərinin tərbiyə olunmasına kömək edir. Buna görə də bu idman gənclərin Silahlı Qüvvələrdə xidmət etməyə hazırlanmasının ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilmişdir.

Xalqların VI spartakiadası idmanın hərbi-texniki növlərinin oğlan və qızlar arasında nə qədər yayıldığını əyani göstərmişdir. Yarışların bütün mərhələlərində spartakiadada 40 milyon nəfərdən çox adam iştirak etmişdir [3].

Respublikamızda idmanın hərbi-texniki növlərinin inkişafı, hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsi sahəsində bütün işin təkmilləşdirilməsi Azərbaycan orqanları tərəfindən müdafiə təşkilatlarının fəaliyyətinə daim diqqət yetirilməsi və onlara qayğı göstərilməsi ilə, Könüllü Hərbi-Vətənpərvərlik Texniki və İdman Cəmiyyəti (KHVTİC), gənclər təşkilatları və başqa ictimai təşkilatlarla sıx əməkdaşlıq etməsi ilə əlaqədardır [4].

Müəssisələrin tədris müəssisələrinin hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsinin daha yaxşı təşkilinə gənclərin və KHVTİ-nin rayon, şəhər komitələrinin gənclər təşkilatları ilə birlikdə baxış-müsabiqələr keçirməsi kütləvi müdafiə işinin, o cümlədən müdafiə-idman işinin güclənməsinə daha çox kömək edir.

Bunlarla birlikdə idmanın hərbi-texniki növlərinin daha da inkişaf etdirilməsi işində hələ bir çox mürəkkəb problemlər və nöqsanlar vardır. Həmin problemlərin həlli, mövcud nöqsanların aradan qaldırılması gənclərin mənəvi, hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsinin səmərəliliyinin yüksəlməsinə kömək edərdi. Lakin bu problemləri yalnız əlaqədar ictimai təşkilatların, nazirliklərin və baş idarələrin birgə səyi ilə həll etmək mümkündür.

Texniki idman çoxlu maddi məsrəf tələb edir. Onun inkişafı bahalı qurğuların tikilməsi, müxtəlif idman texnikasının istehsalı və sair ilə əlaqədardır. Deməli, çoxlu maliyyə vəsaiti

və maddi vəsait ayrılmalı, onlardan səmərəli istifadə edilməlidir.

Həmkarlar İttifaqı və gənclər təşkilatı ilə birlikdə KHVTİ idmanın hərbi-texniki növlərinin bazasını hər vasitə ilə inkişaf etdirməyə çalışır, ictimai əsaslarla çox iş görülür.

Ölkəmizdə KHVTİ idman təşkilatlarının idman bazası hələlik çox zəifdir: tirolər, su stansiyaları, kartodromlar, motodromlar çatışmır; təəssüf ki, idman qurğularının tikilməsinə ayrılan vəsaitdən heç də həmişə səmərəli istifadə olunmur.

Buna baxmayaraq, hazırda mövcud olan idman qurğularından və texnikasından daha səmərəli istifadə etmək lazımdır. Həmkarlar İttifaqlarının yerli komitələri hərbi-texniki idmanın maddi bazasının inkişafına daha böyük kömək göstərə bilər, bu işdə həmkarlar ittifaqları idman cəmiyyətlərinin iştirakını gücləndirə bilərlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, əsas idmançıların müasir tələblərə cavab verən birinci dərəcəli idman texnikası ilk kifayət qədər təmin olunmaması beynəlxalq yarışlarda Azərbaycan planerçilərinin, motorlu qayıqçıların, kartinqçilərinin zəif çıxışlarının səbəblərindən biridir. Bizcə, Azərbaycan aviasiya, avtomobil, gəmiqayırma və radio sənayesi nazirliklərinin mütəxəssisləri müasir idman texnikası nümunələrinin yaradılmasına və hazırlanmasına çox kömək edə bilərlər.

Bir çox ilk təşkilatlar hətta pul vəsaiti olduğu halda da lazımi idman avadanlığı və texnikası əldə edə bilmir, yol və idman motosikletlərinə və bu cür motosiklet mühərriklərinə, optik atıcılıq borularına, modelçilər üçün avadanlığa, məqsədli kiçik çaplı tüfənglərə və patronlara böyük ehtiyac hiss edirlər. Saniyəölçənlər qətiyən tapılmır, meqafon yoxdur. Burada da sənayenin yardımına bel bağlanılır. Söhbət ondan gedir ki, idman avadanlığı və müvafiq texnika istehsalı xeyli genişləndirilsin.

İdmanın texniki və hərbi-tətbiqi növləri ilə məşğələlərə yeniyetmələrin geniş cəlb olunması və böyüməkdə olan nəslin hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsi hazırda KHVTİ-nin işində əsas istiqamətlərdən biridir. Bu vəzifə ilk təşkilatların fəallığının yüksəldilməsi və ümumtəhsil məktəblərində, texniki peşə mək-

təblərində, liseylərində kütləvi-müdafiə işinin gücləndirilməsi, yaşayış yerlərində yeniyetmələrlə aparılan tərbiyə işinin fəallaşdırılması, hərbi-vətənpərvərlik klub və birlikləri, oğlan uşaqları üçün texniki idman məktəbləri yaradılması yolu ilə yerinə yetirilir.

Hər halda etiraf etmək lazımdır ki, idmanın texniki və hərbi-təbiiqə növləri ilə məktəblilərin və texniki məktəblərin şagirdlərinin heç biri məşğul olmur.

Azərbaycan KHVTİ ümumtəhsil məktəblərində və texniki peşə təhsili məktəblərində, liseylərində idmanın hərbi-texniki növlərini daha da inkişaf etdirmək məqsədilə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi ilə birlikdə tədbirlər hazırlanmışdır; həmin tədbirlərdə yeniyetmələr üçün yarışların sayının artırılması, maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsi, ictimai kadrlar hazırlanması nəzərdə tutulur. Bu tədbirlərin həyata keçirilməsi məktəbli gənclər arasında müdafiə-idman işini gücləndirməyə imkan verəcəkdir.

Kadrlar hazırlanması məsələsi xüsusilə kəskin durur. İdmanın hərbi-texniki növlərində paradoksal vəziyyət yaranmışdır. Mürəkkəb, yüksək sürət və gərginlik idmanı ixtisaslı məşqçilər tələb edir. Lakin bu cür kadrlar hazırlayan sistem ölkədə yoxdur. Doğrudur, bir sıra ali məktəblərdə idmanın bu növləri üzrə yarışlar təşkil etməyi bacaran tələbələrin fakültativ əsaslarla məşğələləri keçirilir. Lakin bu problemi həll etmir, xüsusən də ona görə ki, bir sıra hallarda bu cür məşğələlər aşağı səviyyədə keçirilir.

Hələlik isə məsələ, Bakı şəhərində idmanın hərbi-texniki növləri üzrə xüsusi təhsil almış heç bir məşqçisi yoxdur. Təəssüf ki, müvafiq ştat vahidləri də yoxdur və bütün iş ictimaiyyətçilərin qüvvəsilə, könüllük əsasında aparılır.

Mükəmməl təlim-məşq prosesi yüksək idman nəticələri qazanılmasında əsas olmasa da, hər halda böyük rol oynayır. Lakin idmanın hərbi-texniki növlərinə gəldikdə, etiraf etmək lazımdır ki, bu sahədə, o cümlədən idmançıların əxlaqi və psixoloji hazırlığı məsələlərində elmi tədqiqatların və tövsiyələrin köməyi heç də kifayət deyildir.

Ölkəmizdə idmanın hərbi-texniki növlərinin nüfuz və əhəmiyyətinin artdığını nəzərə

alaraq yaxşı olardı ki, müvafiq elmi tədqiqat, tibb və idman təşkilatlarının diqqəti bu məsələlərə cəlb edilsin.

Hərbi-texniki idmanın kütləviliyinin inkişafı problemi də hələ tamamilə həll edilməmişdir. Kənd yerlərində müdafiə-idman işi əsaslı surətdə yaxşılaşdırılmalıdır.

İdmanın texniki növlərinin, bunların inkişaf etdirilməsində, ölkəmizin nailiyyətlərinin təbliği məsələsinin böyük əhəmiyyəti vardır. KHVTİ-nin yerli komitələri və təşkilatları bu təbliğatı şəhər, rayon qəzetlərinin və çoxtirajlı qəzetlərin redaksiyaları, televiziya və radio verilişləri komitələri ilə birlikdə aparır. Bununla birlikdə bizcə, idmanın hərbi-texniki növlərinin təbliğinə mərkəzi qəzetlərin Respublika radiosu və televiziyaşının diqqətini artırmaq lazımdır.

Dövlətin və xalqın müqəddəratı gənc nəslin doğma torpağa məhəbbət və onun qorunmasında daim hazır olmaq, bir sözlə, vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsindən çox asılıdır.

Fiziki sağlamlıq, texniki ustalıq olmayan vətəndaşların vətənə layiqli sipər ola biləcəyini düşünmək sadələşmə olardı. Odur ki, ölkədə gənc nəslin fiziki və əqli sağlamlığına, o cümlədən texniki vərdislərə yiyələnməsinə dövlət səviyyəsində ciddi fikir verilir. Xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev gənclərin fiziki və əqli sağlamlığına dövlət qayğısının vacibliyi haqqında demişdir: «Biz çalışırıq ki, və çalışmalıyıq ki, xalqımız sağlam olsun, gənc nəsillər sağlam yetişsinlər. Xalqımızın həm fiziki sağlamlığını, həm şüuri, mənəvi sağlamlığını təmin etmək dövlətçiliyimizin ali məqsədi, vəzifəsidir [5].

Bu vəzifəni yerinə yetirmək üçün idmanın inkişafına, gənclərin texniki hazırlığının yüksəldilməsi məsələlərinə xüsusi fikir verilir. Əvvəlcə «DOSAF» kimi tanıdığımız hazırkı «Könüllü Hərbi-Vətənpərvərlik Texniki və İdman Cəmiyyəti gənclərin fiziki hərbi və texniki hazırlığının yüksəldilməsi ilə birbaşa məşğul olan çoxşaxəli tədris müəssisəsidir. 1927-ci ildən fəaliyyət göstərən bu cəmiyyətin 56 texniki idman klubları və 20 texniki aviasiya, avtomobil və hərbi dənizçilik məktəbinin vasitəsilə təkcə 1992-ci ildən bu günədək respublikamız üçün 17 mindən çox kadr hazırlanıb» [6].

Gənclərin fiziki hazırlığı, hərbi və texniki vərdişlərinin yüksəldilməsi işi ilə məşğul olan KHVTİC-ti dövlətin bu istiqamətdə programını həyata keçirir. KHVTİ-də 7-8 ixtisas üzrə kadr hazırlanır. Texniki-hərbi idman növlərinin inkişafına daha çox fikir verilir. Hazırlanmış idman ustaları, ustalığa namizədlər, məşqçilər və idmançılar müxtəlif səviyyəli yarışlarda respublikamızı layiqincə təmsil edirlər.

Müstəqilliyimiz dövründə Azərbaycan Könüllü Hərbi Vətənpərvərlik Texniki İdman Cəmiyyəti (AKHVTİC) Respublika Şurasının 1 sayılı Bakı Birləşmiş Texniki Mərkəzinin işi qənaətbəxşdir. Belə ki, AKHVTİC Respublika Şurasının sədri, polkovnik Novruzəli Orucovun rəhbərliyi altında təşkilatın vəsaiti hesabına «Avtouniversal» Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətdən alınmış «Fiat Albea-1,4» və «Fiat Albea Sole-1,4» markalı yeni təlim-minik maşınlarından xalq təsərrüfatı və silahlı qüvvələr üçün hazırlanan gənc sürücülərin təlim məşqlərində istifadə olunur. Xalq təsərrüfatı və silahlı qüvvələr üçün peşəkar, müasir texnikanı idarə edə bilən savadlı sürücü kadrları hazırlamaq məqsədilə təlim-məşq vasitələrinin günnün tələblərinə cavab verməsi zəruridir. Fiziki və mənəvi cəhətdən köhnəlmiş avtomobillərin təlim-tədris texnikası sıralarından çıxarılması prosesinə başlamağın səbəbi də məhz budur. Cəmiyyət həl il xalq təsərrüfatı və silahlı qüvvələr üçün yüzlərlə gənc sürücü hazırlayır.

Gənclərin texniki hazırlığının yüksəldilməsi üçün mükəmməl texniki idman vasitələri lazımdır. Keçmiş SSRİ məkanında olarkən, xüsusən 1988-ci ildən cəmiyyətə bu qurğuları və texniki idman vasitələrini mümkün qədər az verməməyə çalışırdılar. Ancaq rəhbərlik müxtəlif vasitə, imkan və əlaqələrdən istifadə edərək 1990-1991-ci illərdə cəmiyyətə 130 adda təlim maşınları gətirilmişdir. Həmin ehtiyat hesabına respublikamızda hərbi-texniki idmanın müxtəlif növləri üzrə geniş və mükəmməl hazılığa nail olmaq üçün cəmiyyətin rəhbərliyi əllərindən gələni edirlər. Gənclərimizin mükəmməl atıcılıq vərdişlərinə yiyələnmələri naminə şəhər və rayon mərkəzlərindəki tirlər hazır vəziyyətdə saxlanılıb. Bəzilərinin iddialarının əksinə olaraq, tirlər nəinki özəl müəssisələrə verilməyib, əksinə orada kiçik çaplı

tüfənglərdən atəş açmaq üçün tələb olunan puldan belə imtina edilib. İndi istənilən tirlərdə gənclərimiz pul ödəmədən atıcılıq vərdişlərinə yiyələnmək üçün öz ustalıqlarını artırır. Respublikamızda 32 min nəfər dərəcəli atlet, o cümlədən, 1240 nəfər birinci dərəcəli idmançı və ustalığa namizəd hazırlanmışdır. 626 min nəfərdən artıq adam hazırda müntəzəm surətdə 12 min bölmədə komandada idmanla məşğul olurdu. Bu mənada Azərbaycanda motorlu-su idmanının, atıcılıq idmanının, avtomobil rallisinin, dəniz çoxnövcüliyünün inkişafı qeyri qənaətbəxşdir.

Azərbaycan türkləri tarixən cəsur və döyüşkən olublar. Bu indi də belədir. Sadəcə olaraq, gəncləri təşkil etmək, onların döyüş ruhunun və hazırlığının yüksəlməsi qayğısına qalmaq lazımdır. Əslində hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsi hər birimizin işidir. Ancaq təəssüflər olsun ki, prezidentimiz cənab İlham Əliyevin bu istiqamətdə verdiyi sərəncam və fərmanlara yerlərdə lazımınca diqqət yetirilmir. Bax, əvvəllər hərbi vətənpərvərlik tərbiyə indiki kimi könüllülük prinsipinə əsaslanarsa da, respublikamızın bütün tədris və tərbiyə müəssisələrində bu işə xüsusi fikir verilirdi. Təhsil Nazirliyi bu istiqamətdə aparılmalı olan işlərə xüsusi fikir verməyə başlayıb. Xətai, Dəvəçi, Siyəzən, Sabunçu, Qəbələ, Nizami, Yasamal, Sabirabad rayonları tirlərin təşkili və başqa işlərdə qabaqda gedirlər. Ancaq müharibə vəziyyətində olan ölkə kimi, biz gənclərin hərbi-texniki hazırlığına, fiziki və şüuri sağlamlığına daha çox fikir verməliyik [7].

Gənclərin Silahlı Qüvvələrdə xidmət etməyə hazırlaşdırma məsələləri fiziki tərbiyə sisteminin müxtəlif bölmələrində həll olunur və həmişə də həlli müsbət olmur. Hərbi-texniki idman növlərində bədən tərbiyəsi və idman vasitələri ilə yüksək dərəcəli ixtisasçılar gənclərin Ordu sıralarına və Hərbi Dəniz Donanması üçün hazırlıq aparırlar.

Hərbi-texniki idman növlərinin gələcək inkişaf yollarını müəyyənləşdirmək və yaranmış vəziyyəti təhlil etməklə gənclərin hərbi xidmətə hazırlıq sisteminin təkmilləşməsinə kömək edir.

Hərbi-texniki idman növlərinin optimal inkişafı müxtəlif göstəricilərin qarşılıqlı münasibətliyi ilə müşahidə olunur. Kütləvilik göstə-

riciləri və ustalığını məşq etdirən əhalinin çoxalmasın aid olan, idmana xas olan maraqla ümumdövlət marağını uyğunlaşdırır, bədən tərbiyəsi və idmanın müdafiə funksiyalarını həyata keçirilmə dərəcəsi ilə xarakterizə edir.

Hərbi-texniki idman növlərinin plan üzrə inkişafı hərbi hazırlıqlı tədris ocaqlarıyla birləşmə sistemi kimi əhalinin idmana cəlb edilməsi üzrə yüksələn artım kütləvililiyinin artımı ilə mütnasib olduğunu görürük.

Yuxarıda qeyd etdiklərimizi və hərbi-texniki idman növlərinin tətbiqiliyinin əhəmiyyətini nəzərə alaraq kütləvililiyin tutduğu yerlə əhalinin idmana cəlb edilməsinin yüksəlməsi, öz növbəsində ustalığın tutduğu yerdən yüksək olmalıdır.

Faktorların təhlili göstərir ki, hərbi-texniki idman növlərinin inkişafı məhz bu prinsiplə gedərək kütləvililiyin artmasını xarakterizə edir, bu isə ustalığı yüksəldir və əhalini idmana geniş cəlb edir. Kütləvililiyi müəyyənləşdirən göstərici ilin yekununa görə respublikamızın qazandığı nailiyyətlər arasında rəvan qarşılıqlı mübarizə olduğunu aşkar edir. Əhalinin hərbi-texniki idman növlərinə cəlb edilməsinin mühüm dərəcədə asılılığını müəyyənləşdirmir. Fəsilədə verilən təhlillər sübut edir ki, gənclərin hərbi-texniki idman növləri ilə məşğul olmağa cəlb etmə sistemi kifayət qədər təkmilləşməyib. Hal-hazırda təcrübədə mövcud olan metod il ərzində hərbi-texniki idman növləri üzrə respublikamızda yeri müəyyənləşdirən metod kütləvililiklə müqayisədə idman üzrə nailiyyətlər üstünlük verir. Bu, öz növbəsində gənclərin hərbi xidmətə hazırlığına mənfi təsir göstərə bilər.

Hərbi-texniki növlərinin inkişafının əsasən üç faktorla müəyyənləşdirirlər: Birinci faktor – «Kütləvililiklə» eyniləşdirmə seçiminin dispersiya cəmində ən yüksək yer tutur; bir qədər az yer tutan ikinci faktor – «əhalinin idmana cəlb edilməsi»; bir qədər az üçüncü faktor – «respublikanın nailiyyəti» [8].

Deməli, hərbi-texniki idman növləri tərəqqilik edir, belə ki, bir çox göstəricilər daima yüksəlir, lakin onlardan bir neçəsi təcrübə olaraq dəyişməmiş qalır.

Hərbi-texniki idman növlərinin inkişafı kütləvililik və ustalığın artması ilə xarakterizə olunur. Lakin idman nailiyyətlərinin səviyyəsi

o qədər də yüksək olmur, özünü büruzə vermir.

Biz belə qənaətə gəlirik ki, hərbi-texniki idman növləri üzrə dərəcə tələbatı arasında uyğunluq fiziki tərbiyə sisteminin nəzəriyyəsinin qəbul etdiyi əsas normativləri prinsip üzrə, lakin avia, avto, moto, paraşüt və radio idmanında bu prinsiplədən kənara çıxır, bu isə kütləvililiyin inkişafına mənfi təsir edir. Digər tərəfdən, aşkar olunmuşdur ki, kütləvililik göstəricisi ilə idman ixtisası arasındakı korrelyasiya həcmi get-gedə kiçilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, fiziki və hərbi-texniki hazırlıq iki ayrılmaz bölmə olub bir-birini tamamlayır, bədən tərbiyəsi və idman vasitələri ilə zənginləşirlər.

Gənclərin fiziki və hərbi-texniki hazırlıqları haqqında tədqiqat materialları və ədəbiyyat mənbələri hərbi-texniki hazırlıq formalarının qarşılıqlı əlaqələri və əlavələri haqqında nəzəriyyə formalaşır.

Çağırışa qədər hazırlıqda əsasən bədən tərbiyəsi və idmanın inkişaf ənənəsinin bünövrəsi qoyulmuşdur. Xüsusən, fiziki tərbiyə və idman çoxfunksional, çoxməqsədli fəaliyyət sistemi olub utilitar xarakterli məsələlərin həllində konkret imkanlara malikdir. Belə istiqamət çağırışa qədər yaşda bədən tərbiyəsi və idmanın tətbiqi növü nöqtəyi-nəzərdən çox mühümdür. Tətbiqilik vəzifəsi həllinin reallığı konkret bədən tərbiyəsində elementlərdən, məsələn, çağırışa qədər hazırlıq elementi bədən tərbiyə utilitar əhəmiyyətini, sosial mühitlə bədən tərbiyəsi və idmanın qarşılıqlı əlaqədə həyata keçirilir.

Bu mövqedən kitabda ilk hərbi hazırlıq prosesində VMH kompleksi əsasında çağırışçı və çağırışa qədər gənclərin hazırlanan təşkili və metodikasını məsələləri həll olunmuşdur.

Bu iş üçün irəli sürülmüş birləşmə haqqında nəzəri vəziyyətin o mənada əhəmiyyəti vardır ki, hərbi-texniki idman növlərinin yeri və rolunu «bədən tərbiyəsi və idman mühiti» münasibətdə ümumi fiziki hazırlıq – çağırışa qədər hazırlıqdır – sistemin az və ya çox dəqiqliklə müəyyənləşdirə bilərik.

Birləşmənin müxtəlif növləri öz təsdiqini sosial institutla bədən tərbiyəsi və idmanın hərbi-texniki idman növlərində (HTİN) və ümumi fiziki hazırlığında (ÜFH) tapa bilər: [8]

- Hərbi-texniki idman növləri (HTİN) və ümumi fiziki hazırlıq (ÜFH) mədəni mühit kimi harmonik inkişaf problemi məsələlərinin həlli, başqa sözlə desək, şəxsiyyətin inkişafı ilə əlaqədar vəzifələr həll olunur;
- Hərbi-texniki idman növləri (HTİN) və ümumi fiziki hazırlıq (ÜFH) professional hərbi fəaliyyət kimi hərbi-texniki idman növləri və ümumifiziki hazırlıq metodları, hərbi-hazırlıq və onun təkmilləşməsi ilə vəzifələrin formalaşması həll olunur.

Ardıcıl olaraq hərbi-texniki idman növləri və ümumi fiziki hazırlıqda, çağırışa qədər hazırlıqda ikinci dərəcəli funksiyalar yoxdur, bütün funksiyalar – bu məqsədlərə müvafiq yalnız tətbiq etmə mühiti dəyişilir.

ƏDƏBİYYAT

1. <http://www.e-qanun.az/framework/897>.
2. https://www.seferberlik.gov.az/service/uploads/chagrisha_qadarki_hazirliq_26.02.2021.pdf
3. <https://old.edu.gov.az/az/page/122/3811>
4. <https://big.az/37160-konullu-herbi-vetenperverlik-texniki-idman-cemiyeti-bu-gun-legv-olunur.html>
5. <https://mod.gov.az/az/pre/25662.html>
6. <https://az.wikipedia.org/wiki/DOSAAF>
7. http://static.bsu.az/w16/tezis%20kitabi%2015%20may%202017_1.pdf
8. <https://olimpnews.az/uploads/pdf/old-pdf/27042018.pdf>

ПУТИ РАЗВИТИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ ВОЕННО-ТЕХНИЧЕСКИХ ВИДОВ СПОРТА В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

доц. С.К. Садыгов, проф. Ю.Н. Кулиев

Азербайджанская Государственная Академия Физической Культуры и Спорта
sadig.sadigov@sport.edu.az, yusif.guliyev@sport.edu.az

Аннотация. Развитие военно-технических видов спорта в Азербайджане за годы независимости; задачи, сущность, значение военно-патриотического воспитания; защита интересов Азербайджанского государства, долг граждан Азербайджана; подготовка молодого поколения к защите Родины; широкое применение различной техники в Вооружённых силах; массовое привлечение молодёжи к техническим и военно-техническим видам спорта в свободное время; связи добровольного военно-патриотического технического и спортивного общества (ДВПТСО); деятельность организаций обороны; смотр-конкурсы районных и горкомов ДВПТСО совместно с молодёжными организациями; нынешние спор-

тивные базы спортивных организаций ДВПТСО; проблемы развития военно-технических видов спорта; подготовка кадров; подготовка молодёжи к службе в Вооружённых силах, важность государственной заботы общенационального лидера Гейдара Алиева о физическом и психологическом здоровье молодёжи и обсуждались другие проблемы обсуждаются в статье.

Ключевые слова: Стрельба, самолёт, вертолёт, автомобиль, мотоцикл, моторная лодка, парашют, радиоспорт, авиация, автомобиль, судомоделизм, планеры, катера, картинг.

WAYS OF DEVELOPMENT OF MILITARY-TECHNICAL KINDS OF SPORT IN AZERBAIJAN DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE

doc. S.K. Sadigov, prof. Y.N. Guliev

Azerbaijan State Academy of Physical Education and Sport
sadig.sadigov@sport.edu.az, yusif.guliyev@sport.edu.az

Annotation. The development of military-technical kinds of sport in Azerbaijan during the years of independence; the tasks, essence, significance of military-patriotic education; the protection of the interests of the Azerbaijani state; the duty of the citizens of Azerbaijan; the preparation of the young generation to defend their Motherland; the widespread use of various equipment in the Armed Forces; mass attracting of the young people in their free time to technical and military-technical sports; contacts of the voluntary military-patriotic technical and sports society (VMPTSS); the activities of defense organizations; contests of regional and city committees of the

VMPTSS together with youth organizations; the current facilities of sports organizations VMPTSS; development problems of a military-technical sport; personnel training; training of young people for service in the Armed Forces; the importance of state care of national leader Heydar Aliyev about the physical and psychological health of young people, and other problems are discussed in the article.

Keywords: *shooting, airplane, helicopter, car, motorcycle, motor boat, parachute, radio sports, aviation, car, ship modeling, gliders, boats, go-karting.*